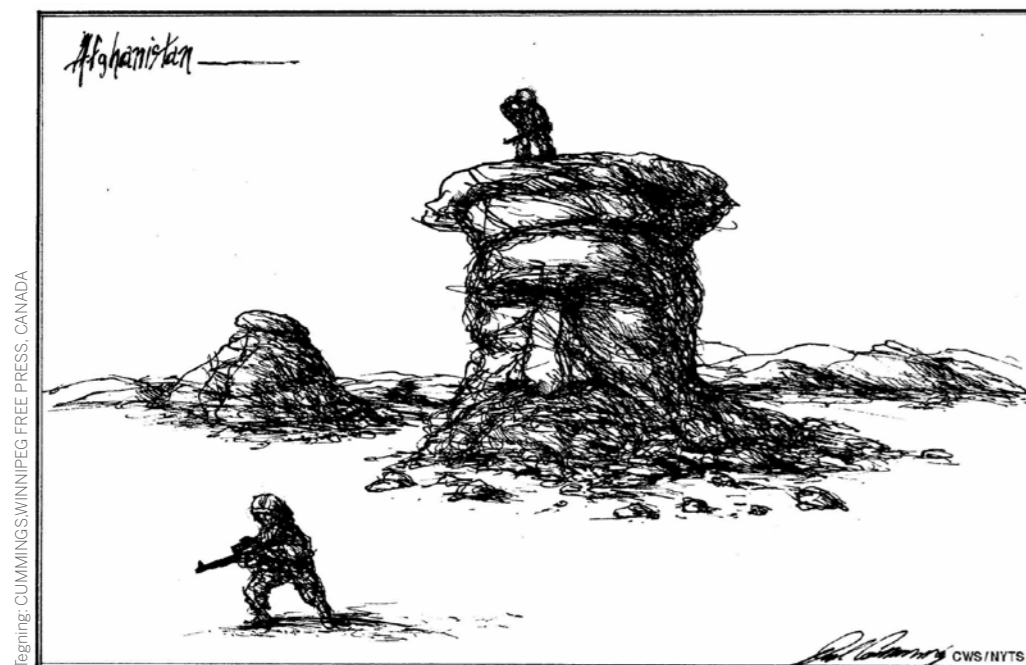

afghanistan

Tegning: CUMMINGS/WINNIPEG FREE PRESS, CANADA

Afghanistans kriger og identiteter.

Etnisitet står sentralt i konfliktene Afghanistan har gjennomlevd de siste 30 årene. Elementet er stadig like aktuelt med det pasjtunskdominerte Taliban-opprøret. Men: **Er dette «etniske konflikter»?**

Kompleks virkelighet. Det er ikke vanskelig å fortelle Afghanistans nyere historie som en historie om etnisk konflikt: Da kommunistene tok over makten i 1978 markerte det en endelig slutt på 230 år med pasjtunsk monarki. Borgerkrigen i 1992-1996 ble utkjempet mellom grupper av Mujaheddin («hellige kriger») fra motstanden mot sovjetisk okkupasjon som alle hadde antatt en klar etnisk profil.

I 1996-2001 ble landet styrt av det pasjtunsk-dominerte Taliban. Da Taliban ble drevet fra makten, et par måneder etter 11. september 2001, kom det tajiker inn i deres sted. Siden det har Afghanistans allierte forsøkt å oppnå en større grad av likhet mellom etniske grupper, ikke minst for å hindre pasjtunsk fremmedgjøring.

Landets befolkning ser også ut til å greit kunne kategoriseres etnisk: rundt 42 prosent av innbyggerne er pasjtunere, 27 prosent tajiker, 9 prosent hazaraer, 9 prosent uzbekere, og 13 prosent tilhører andre grupper. Til sammen omtrent 33 millioner innbyggere, hvorav 99 prosent er muslimer (i hovedsak sunnier, med unntak av hazaraene, som er shiitter). Ulike deler av landet kan også identifiseres som «hjemland» for de ulike gruppene: pasjtunere i sør og øst, tajiker i sentrale deler og i nord, hazaraer i det sentrale høylandet, og uzbekere i nord.

Ser man nøyere etter blir bildet likevel mindre skarpt – det etniske kategoriene, de politiske agendaene og alliansene taler alle for at virkeligheten er mer kompleks.

For det første er alle tall for de ulike gruppenes relative størrelse kun anslag (tallene ovenfor er fra The 2008 CIA Factbook) – ingen vet hvor store de ulike gruppene er, eller engang hvor mange som bor i landet (en folketelling som var planlagt i 2008 er utsatt til 2010). Samtidig er spørsmålet om de ulike gruppenes relative størrelse svært politisk følsomt.

Sovjetiske kategorier. For det andre er ikke de etniske kategoriene i seg selv presise. Det var faktisk sovjeterne som introduserte

strikt etnisk kategorisering i Afghanistan. På samme måte som man hadde begynt å gjøre det i Sovjetunionen på 1930-tallet, innførte man på 1980-tallet etnisitet som en kategori i folketelling, identitetsdokumenter, og så videre. Sovjetiske etnografer avgjorde hva kategoriene skulle være.

For afghanerne var denne nye kategoriseringen forvirrende. Tilhørighet og solidaritet hadde tradisjonelt fulgt andre mønstre, og det hele hadde vært mer fleksibelt, relativt, og situasjonsbestemt. Avhengig av konteksten kunne en afghaner føle en tilhørighet på grunnlag av stamme, region, «etnisk» undergruppe, eller yrke. Samtlige av disse tilhørighetene kan favnes av begrepet qawm, som best kan oversettes til «solidaritetsgruppe».

En afghansk kvinne beskrev en gang for undertegnede hva hun opplevde som barn på begynnelsen av 1980-tallet. Rektor på skolen hennes sendte da rundt et skjema hvor elevene skulle føre opp sin «etnisitet». «Jeg hadde aldri sett ordet før», mintes hun. «Jeg spurte læreren min hva det betydde, og fikk beskjed om å spørre faren min. Han sa at jeg skulle skrive «pasjtunere». Neste dag spurte læreren «Kan du snakke pasjto?» Da jeg svarte nei endret han det til «tajik».

Pasjtunsk ledere. Selv om betydningen og viktigheten av gruppeidentiteter har endret seg de senere årene, er det samtidig betydelig kontinuitet. Språk, klan, regional og religiøs tilhørighet har i tiår og århundrer definert forskjeller i tilgangen til makt og sosial mobilitet.

simonsen

»Sven Gunnar Simonsen, dr. philos, virket som forsker ved Institutt for fredsforskning (PRIO) fra 1994-2008, med fokus bl.a. på nasjonsbygging. Han jobber nå som frilansskribent, og skriver jevnlig for Aftenposten Innsikt.

Hazaraer Far og sønn driver oljeskift-service i en hazara-bydel i Kabul. Hazaraene utgjør ni prosent av Afghanistans befolkning.

Alle foto: SVEN GUNNAR SIMONSEN

Slakteren i Kabul Ulike deler av Afghanistan kan identifiseres som «hjemland» for de ulike gruppene: pasjtunere i sør og øst, tajiker i sentrale deler og i nord, hazaraer i det sentrale høylandet, og uzbekere i nord. Her fra et kjøttmarked i hovedstaden, Kabul.

Krigsherjet Gamle praktbygg står tomme og forlatt på rekke og rad i utkanten av Kabul.

Helt siden Ahmad Shah Durrani etablerte den afghanske stat i 1747 har landet hatt pasjtunsk lederskap: eneste unntak er en periode på noen måneder i 1929, Mujaheddins kontroll over Kabul i 1992-1996 – og årene siden Talibans fall i 2001.

Men pasjtunerne – som også utgjør den nest største folkegruppen i nabolandet Pakistan – er ikke en ensartet gruppe. For det første er de delt i to hovedgrupper, durrani og ghilzai, med ganske ulike profiler: En større andel av durraniene er utdannet, og urbane, mens ghilzaiene generelt sett er mer konservative, og del av en mer intrikat stammestruktur. Det var durraniene som forsynte Afghanistan med ledere fra 1747 til 1978. Derimot var nesten samtlige av de afghanske sovjet-lederne i 1978-1989 ghilzaier. Taliban som bevegelse har vært ghilzai-dominert, selv om den har flere durrani-ledere. I et etnisk perspektiv markerer Hamid Karzais regime i dag at durraniene nok en gang har en viss innflytelse.

Selv om politisk makt i Afghanistan tradisjonelt har vært på pasjtunsk hender, har tajiker spilt en vesentlig rolle i statsapparatet, og i samfunns- og kulturliv generelt. Tajiker har ikke hatt samme begrensninger for sosial mobilitet som mange andre grupper. En forholdsvis stor andel av Afghanistans ekteskap på tvers av etniske skillelinjer (som er mer vanlige i byene, blant høyt utdannede, og blant flyktninger) er mellom tajiker og pasjtunere.

Etnisk rangordning. I motsetning til pasjtunerne og tajikene, har hazaraene – som er shiitter og ofte kan gjenkjennes for sine mongolske trekk – i mer enn hundre år hatt preg av å være en etnisk definert underklasse. «For ti år siden så man knapt en hazara kjøre en bil», bemerket en afghansk bekjent av undertegnede. «En bil? Du kunne knapt finne en hazara som eide en sykkel», svarte svogeren hans – og førstnevnte måtte si seg enig.

Uzbekere og mindre grupper som turkmenere har historisk sett hatt noe bedre vilkår enn hazaraene – de er ikke blitt aktivt diskriminert, men også de har vært meget beskjedent representert i statsapparatet.

Denne rangordningen av etniske grupper påvirker også hvordan etnisk blandede ekteskap oppstår. Kort sagt har det tradisjonelt ikke vært betraktet som altfor problematisk at en mann gifter seg «nedover» på rangstigen, fordi han er den dominerende part. Kvinnen, på den andre siden, er underordnet – og familien hennes ønsker ikke at hun gifter seg «under» sin gruppe.

” I motsetning til pasjtunerne og tajikene, har hazaraene – som er shiitter og ofte kan gjenkjennes for sine mongolske trekk – i mer enn hundre år hatt preg av å være en etnisk definert underklasse.

» Afghanistans krig og identiteter.

Identitet formet av krig. I løpet av de seneste tiårene er det blitt mer meningsfullt å snakke om «etniske grupper» i Afghanistan. En kritisk faktor som har drevet frem dannelsen av større identitetsgrupper har vært måten krigføringen har artet seg, spesielt under borgerkrigen i 1992-1996, mellom tidligere allierte Mujaheddin-fraksjoner. Antropologen Olivier Roy har for eksempel beskrevet hvordan innbyggerne i Pansjir-dalen nord for Kabul før borgerkrigen aldri omtalte seg selv som «tajiker».

Fryktelige voldshandlinger fant sted under borgerkrigen. Fordi Mujaheddin-gruppene var etnisk avgrenset, ble også volden det. Det gjorde igjen at etniske identiteter hardnet til. Paradoksalt nok bidro volden også til å styrke krigsherrene som sto bak den: når vanlige folk frykter at de kan bli ofre på grunn av sin etniske tilhørighet, kan krigsherrens våpen være deres nærmeste kilde til relativ sikkerhet. Samtidig som krigsherrene vant makt ble også tradisjonelle strukturer, hvor autoriteten lå hos «de hvite skjeggene» – stammens eldre, og religiøse ledere – svekket.

Ingen separatisme. Til tross for alt dette, bør begrepet «etnisk konflikt» likevel brukes forsiktig. I den vestlige verden fører begrepet tankene til konflikter som i det tidligere Jugoslavia og Kaukasus. Afghanistan er forskjellig fra disse på flere måter. Viktigst er det kanskje at Afghanistans konflikter ikke har ført til etnisk separatisme. Sentralmakten i Kabul har vært svak, men ikke fordi folkegrupper har forsøkt å danne sin egen stat eller slutte seg til broderfolk i nabolandet.

I Afghanistan er riktignok de geografiske områdene som de viktigste krigsherrene kontrollerer i stor grad etnisk definert, men – som man kan slutte av de stadig nye alliansene mellom de samme krigsherrene – sosial organisering er ikke primært etnisk. Som antropologen Thomas Barfield har formulert det, «armeer kan bli mobilisert i Afghanistan for å slåss som etniske grupper, men de slåss ikke for den etniske gruppen.»

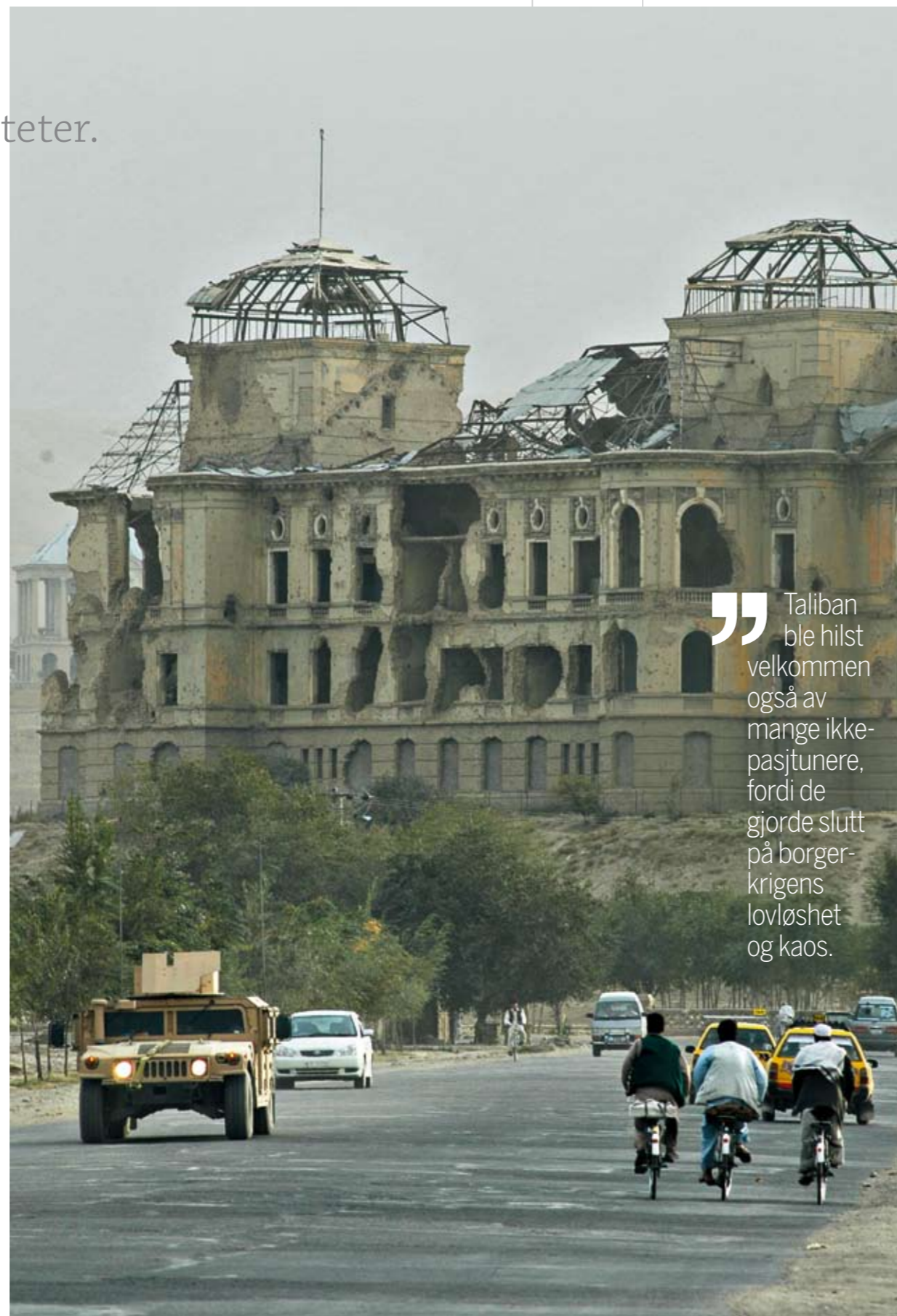
Man skal også ha i tankene at det som kan se ut som favorisering av folk fra en etnisk gruppe, for eksempel i statsapparatet, også kan fortolkes som tradisjonelle patron-klient forhold, hvor personer med innflytelse ansetter folk fra sin egen quawm.

Når dette er sagt, er det bemerkelsesverdig hvor sterke etniske tilhørigheter synes i dag. Stemmegivningen ved presidentvalget i 2004, for eksempel, fulgte etniske linjer tett. Hamid Karzai var trolig den eneste kandidaten som fikk stemmer fra alle etniske grupper. Det som sikret ham valgseieren var likevel det at han var den viktigste kandidaten fra landets største etniske gruppe.

Pasjtunske Taliban. Om presidenten er pasjtuner, så fortsetter like fullt Taliban-opprøret, først og fremst i det pasjtunske kjerneområdet i sør og øst. Og når Taliban angriper militære, politi og regjeringsrepresentanter i andre deler av landet, så gjør de det med base i områder hvor pasjtunerne er i flertall.

” Sentralmakten i Kabul har vært svak, men ikke fordi folkegrupper har forsøkt å danne sin egen stat eller slutte seg til broderfolk i nabolandet.

” Taliban ble hilst velkommen også av mange ikke-pasjtunere, fordi de gjorde slutt på borgerkrigens lovløshet og kaos.

Myke og harde trafikanter Afghanere og amerikanere side om side i Kabul. Alle foto: SVEN GUNNAR SIMONSEN

Man kan peke på kulturtrekk for å forklare Talibans sterke stilling blant pasjtunerne. I det store og hele er pasjtunerne noe mer konservative enn andre etniske grupper, for eksempel når det gjelder kvinnes stilling. Men det er også slik at Taliban først ble hilst velkommen også av mange ikke-pasjtunere, fordi de gjorde slutt på borgerkrigens lovløshet og kaos. Og det er verdt å merke seg at noen av krigsherrene som USA mobiliserte i kampen mot Taliban etter 11. september ikke er mindre konservative enn Taliban.

Er alle pasjtunere Taliban-tilhengere? Mest trolig ville pasjtunerne i landdistriktene helst av alt få være i fred, fra både Taliban og fra regjeringen. Pasjtunere lever med usikkerhet, og de ser at stadig flere uskyldige liv går tapt i krigføringen. Mange føler seg ydmyket når utenlandske soldater trenger inn i hjemmet deres for å lete etter våpen. Pasjtunerne befinner seg ofte i klem mellom det brutale Taliban på den ene siden, og ekstremt korrupte politi- og regjeringsstjerner på den andre. I en slik situasjon kan Talibans juss og «sikkerhet» fortone seg etter forholdene akseptable.

Lager «afghanere». Det er vanlig å hevde at Afghanistan er en «kunstig» stat, som aldri har hatt en sterk sentralmakt eller en egen nasjonal identitet. Men mange av verdens stater kan beskrives som «kunstige», og nasjonsfølelse er alltid et grads-spørsmål. Det er mange afghanere som tenker at «vi er forskjellige, men vi har levd sammen i århundrer – og det er som det skal være.»

I dag er Afghanistans nye nasjonale armé trolig den viktigste arenaen for en politisk villet innsats for å bygge en «all-afghansk» nasjonal identitet. Her setter en sammen militære enheter hvor soldater og offiserer fra ulike etniske grupper tjenestegjør sammen. Målet er at de skal tenke på seg selv først og fremst som afghanere, med oppdrag å forsvare et felles hjemland.

Den nye armeen blir av mange sett på som en suksess, men dens nasjonsbyggende rolle svekkes i praksis ved at offiserskorpset fremdeles er dominert av tajiker, og – viktigere – at opprørerne som den slåss mot, sammen med internasjonale styrker, stort sett er pasjtunere.

Like fullt kan slik nasjonsbygging, selv om den lykkes bare delvis, støtte opp om fredsbyggingen. For landets innbyggere vil armeen kunne tjene som et bilde på hvordan et fremtidig Afghanistan kan se ut.

Referanser: Thomas Barfield: «Afghanistan is Not the Balkans: Ethnicity and its Political Consequences From a Central Asian Perspective», Central Eurasian Studies Review, nr. 1, 2005. Olivier Roy: «Afghanistan: From Holy War to Civil War» The Darwin Press, 1995.

Anbefalt lesning: Fredrik Barth: Afghanistan og Taliban. Pax, 2008. Chris Johnson & Jolyon Leslie: Afghanistan: The Mirage of Peace. Zed Books, 2005.

Skjør nasjon De mange årene med krig i Afghanistan har presset frem et større fokus på etnisitetsinndeling. Her glade unger på et karosseri-verksted i Kabul.

Uzbekere Teppe-handlere i Kabul er gjerne uzbekere.

‘Etnisk arbeidsdeling’ på et marked i Kabul Eieren av lastebilen er pasjtuner, som trolig henter varene i Pakistan, butikkeieren er tajik, mens de som gjør kroppsarbeidet er hazaraer.

Afghanistan

» Hovedstad Kabul
» Areal: 647,500 km² –dobbel så stort som Norge

» 33 mill. innbyggere
» Viktigste språk: pashto, dari (persisk)

» Les- og skriveferdighet: 12,5% blant kvinner, 43% blant menn.

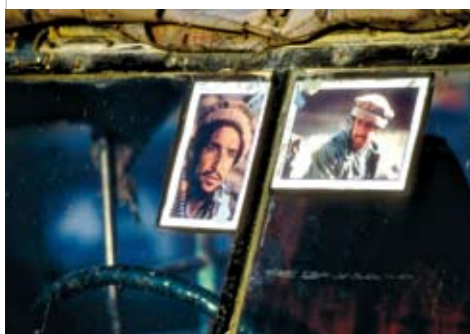
» Gjennomsnittlig forventet levealder: 44 år.

» BNP per innbygger: \$800.

» Afghanistan er svært lite industrialisert. Fire av fem er sysselsatt i småskala landbruk (naturlusholdning).

» Opiumsproduksjon utgjør en betydelig del av økonomien. Niitti prosent av verdens heroin er basert på opium fra Afghanistan.

Kilder: Verdensbaken, FN, 2008
CIA Factbook

Tajik-helt Bildene i et bilvindu i Mazar-e-Sharif viser den legendariske krigsherren Massoud, tajikenes store helt. ‘Løven fra Panjshir’, ble drept i et al-Qaida-attentat i 2001.